

**ПОСЉЕДИЦЕ РАТНИХ ЗБИВАЊА У БОСНИ
И ХЕРЦЕГОВИНИ НА ПРИМЈЕРУ ЈЕДНОГ САВРЕМЕНОГ
КЊИЖЕВНОГ ДЈЕЛА**

Мирјана Арџина
Универзитет у Бањалуци

**CONSEQUENCES OF WAR EVENTS IN BOSNIA AND
HERZEGOVINA
ON THE EXAMPLE OF ONE CONTEMPORARY LITERARY
WORK**

Mirjana Arežina
University of Banja Luka

The difficult situation that people experienced during the civil war in Bosnia and Herzegovina (1992–1995) inspired many of them to describe events in which they participated or witnessed. A literary work written as a consequence of the war is *Kraj*. Its author brings in his own experience of the war, describing his getting wounded, as well as struggle for life. His narration is interrupted by short reminiscences, which have a certain function: they prove the author's *humanitas*, suspicions, re-considerations and wishes. Although the described situation is connected with the war, one cannot feel any hatred. While describing events, the author names no specific towns or persons: such anonymity gives a contemporary and universal value to the book. The member of a certain nation does not lose anything, while loser, and winner, at the same time, is man.

Key words: *war, Mladen Mičić, Kraj, christianity*

Тешка ситуација кроз коју су људи прошли у току грађанског рата у Босни и Херцеговини (1992 – 1995) инспирисала је многе да опишу догађаје чији су били свјedoци или непосредни учесници. Једно од дјела које је настало као посљедица ратних збивања у Босни и Херцеговини јесте *Крај* Младена Мићића¹. Аутор овог дјела

¹ Младен Мићић рођен је у Мркоњић Граду (Република Српска) 12. августа 1964. године. Доктор је медицине. Тешко је рањен у ратним дејствима у родном граду када је имао 31 годину. *Крај* је написао у 48. години живота.

доживио је тешко рањавање у родном граду током његовог гранатирања. Након што је био на самој ивици живота, у свом књижевном остварењу описује овај догађај и властиту борбу за живот, односно жељу да преживи.

Крај се састоји од три дијела: *Бајка о љубави и смрти*, *Плави ходник* и *Повратак*. У првом дијелу, између осталог, аутор је описао рањавање, у другом клиничку смрт, док трећи доноси побједу над смрћу и, захваљујући Божијој милости, повратак животу.

Иако је описана ситуација везана за рат, „погубу људске нарави“, ни у једном тренутку не осјећа се одиозитет. Описујући догађаје, аутор не именује ниједан град, ниједно мјесто, ниједну особу и та безименост, такође, даје књизи велику вриједност, свевременост и универзалност. Овдје не губи представник неког одређеног народа, губи, односно добија човјек. Читајући, можемо се транспоновати у било који ареал, добиће се исти ефекат.

Запањујућа је *свеприсутна* разборитост. Тако се, и поред тешког рањавања, са минуциозношћу описују догађаји. Причање је прекидано краћим реминисценцијама, које имају одређену функцију, доказују хуманитас ауторов, његове сумње, преиспитивања, жеље. Искрена размишљања одају и доктора који је положио Хипократову заклетву, али и човјека обичног у његовој обичности, без лажног моралисања.

Важан дио књиге, можда и најважнији, јесте ауторов однос према Богу. Направљен је један видан прелаз од површности у вјери до дубоке, најискреније побожности. Када се аутор прекрстио први пут као да није било искрено, а ако је и било, као да није потпуно предано. Међутим, када се нашао у невољи, силна жеља за животом довела га је до најискреније вјере и молитве:

Молим се...

Молим се потпуно искрено, потпуно предано, свим својим бићем. Сав мој садржај, сва моја пуноћа, моли се Богу. Молим се за живот. Молим се да останем бар у том зрну живота, у коме се сад налазим, па макар то трајало цијелу вјечност... Само да тамо не одем. Тамо је смрт, тамо не желим... (Мићић 2013: 80)

Тада и открива снагу молитве, као и свој однос према Богу:

Сад знам моћ молитве. И до сада сам се повремено молио Богу. То је било ријетко и увијек везано за неку невољу и молитва је увијек била услишена. Све те невоље до сада биле су ситне и безначајне у поређењу са овом сад. Сад се невоља зове смрт, то је круна свих невоља.

Нисам учен да вјерујем у Бога, али и поред тога у свим тим пријашњим невољама, кад бих остао без других могућности за помоћ, сама од себе, јављала се молитва. Нисам се питао откуд сад молитва, како се створила, ко ми је послао, коме иде? То ме није интересовало, молитва је дошла, ја сам је прихватио, прослиједио даље и добио помоћ. Послије, кад невоља прође, све бих заборавио и настављао по старом, без Бога и без молитве. Сад сам се сјетио и Бога и молитве и схватио њихов значај.

До сада је молитва увијек била мој посљедњи избор, а сад знам да је молитва требало да буде мој први избор. Све је требало почињати молитвом. То сад знам, а сад је можда касно... (Мићић 2013: 80)

Није било касно, молитва је била услишена, али, за разлику од раније, услишеност није заборављена и неће бити никада. Захвалност Богу остаће најјачи утисак, чак јачи и од жеље за животом.

Иначе, „хришћанско“ је доминантно у дјелу. Нико се овдје не спомиње у негативном контексту, чак ни „ти тамо“ који су испаливали гранате. Ниједна оптужба, погрдан назив. Аутор се сјећа само људи који су му помогли. Сигурно постоји неко ко није показао људскост прије, у току или послије несреће, а у том негативном контексту могао се поменути и остати као такав запамћен. (То и јесте моћ књижевности, појединац или група могу бити обиљежени, како год.) У овом случају, осим смрти, нема негативаца. Тако је спознавање Бога кључно у *Крају*. Свима је све опроштено (ако има шта да се опрости, а сигурно има), никоме се ништа не замјера.

Аутора заокупљају различите теме: абортус, стрепње, предосјећаји... Понекад умије да их представи, као на примјер када са мало ријечи успијева да објасни неизвјесност послије испалене гранате, коју пореди са звуком отварања шампањца:

Почиње!

Звук отварања двије боце шампањца, у даљини, преко планине...

Гледамо један другог...

Препознали смо тај звук. То је звук испаливања граната.

Гдје ће пасти?

Чула се изоштравају...“ (Мићић 2013: 14)

Најуспјешнији је када своја размишљања поткријепи неким примјером из свакодневног живота. Тако је, на примјер, када је жеља да се сачува властити живот потиснула бригу о туђем, испричао необичну, али животну причу, као потврду да је властити живот најпречи, али и потврду да је у рату све дозвољено. Наиме, аутор се сјетио догађаја са почетка рата када је санитар требало да оде по

групу рањеника на непријатељској територији. Возач санитета намјерно је заглавио возило у блату, а радио-везом јавио је да та екипа није у могућности да помогне рањеницима. Умјесто њих, послата је друга санитетска екипа, која је успјешно обавила задатак, док „заглављени“ нису изазвали никакву сумњу:

Када сам чуо праву истину, разбио сам своје заблуде о правилима и њиховом поштовању. Схватио сам да постоје они који безрезервно поштују постављена правила, без обзира на то колико их то може коштати и они који размотре свој положај у свему томе прије одлуке поштовати или не поштовати наметнута правила. Они себе воле више од самих правила и од оних који их приморавају да поштују та правила. (Мићић 2013: 34)

Понекад пак површно износи своја размишљања, не успијева да разради мисао, па се неуспјела контемплација своди на једноставност, чак и банализацију. Међутим, све то не умањује вриједност дјела.

Нимало не изненађује чињеница да је професија доста присутна у дјелу. И у најтежим тренуцима аутор размишља као доктор. Он тачно зна коју му врсту помоћи могу пружити у мјесту несреће. Зна чим располажу. То и не изненађује с обзиром на чињеницу да је радио као доктор у мјесној болници. Међутим, изненађујуће је како агонија не инхибира познавање струке, па у најтежим тренуцима зна тачно кроз које му је дијелове тијела прошао гелер, коју штету може да направи и колика му је шанса за опоравак.

Доктор на проби такође је мотив који је присутан у Мићићевом дјелу. То је доктор који је свјестан положене Хипократове заклетве, али који није могао претпоставити да ће некада изговорене ријечи пасти у искушење. Он најискреније пожели да није доктор и да нема ту врсту одговорности, да не треба излазити из сигурног склоништа и угрозити властити живот да би спасио туђи. Одговорност је ипак превладала. Побједила је Хипократова заклетва, побједио је доктор, али и, усудили бисмо се да додамо, још неидентификован хришћански осјећај за помоћ другом у невољи.

Већ изнесен став да писац има моћ да негативно или позитивно обиљежи поједине особе, може се примијетити у дјелу. Тако аутор са великим симпатијама описује докторицу неурохирургињу која га је оперисала:

Прилази ми докторица неурохирург, препознајем је. У вријеме студија она је била асистенткиња на неурохирургији. Тад сам се питао

откуд жена на неурохирургији? Жене на хирургији су ријеткост, а поготово на неурохирургији.

Али, видјевши како свој посао ради предано и са љубављу, схватио сам да је она права особа на правом мјесту и да ће пацијент, који дође у њене руке, сигурно добити највише што медицина може да пружи у датим околностима. Схватио сам још тада да је она добар доктор, а такав ми данас треба. Желио сам доброг доктора и добио сам га [...]

То појачава моју наду и вјеру у успјех операције која слиједи. Сад знам да идем у руке особе која, и може, и зна, и жели да помогне. (Мићић 2013: 82 – 83)

Без обзира на чињеницу да су све личности анонимне, ако неко буде хтио и за неколико стотина година да провјери ко је била та докторица, лако ће доћи до архивског податка који је неумољив. Она ће остати запамћена, због кратке, али ефектне сцене која је остала у ауторовом памћењу, као добар доктор, добар хирург, али и добар човјек:

У овом одговору запажам да ми се обратила не само као пацијенту, већ и као колеги доктору и да води рачуна не само о мом здрављу, већ и о мом достојанству. Значи да не жури, да узима све у обзир, да се труди да не направи ни најмању грешку. Мјерим и анализирам њен одговор, као ниједан до сада, јер знам шта значи таква операција. Можда смрт, можда преживим са лакшим или тежим посљедицама, можда останем тежак инвалид, можда останем на нивоу биљке...

„Шта ће бити послјије?“ – питам.

„Послјије идемо на кафу.“ (Мићић 2013: 85)

И то помињање „заједничке кафе“, која је у том тренутку изгледала неизводиво, допринијело је карактеризацији докторице, као и позитивном утицају на пацијента.

Аутор објашњава и како досадна свакодневица и некада предосадно у кризним тренуцима могу бити немјерљива срећа. Подрум у који се сакрио од граната некада је био остава за дрва. Може се само претпоставити како су људи нерадо у зимским данима силазили по дрва, а тада су, како каже аутор, сви жељели да су у том подруму по старој потреби. Тада нису знали колико су били срећни.

Свјестан је и да је живот пун неизвјесности. Тако се у тренутку падања граната пита шта ради ту, зашто није на мору. Транспонује се у, за њега у том тренутку, идеално мјесто. Али, са већ довољно искуства, схвата да не треба никоме да завиди јер нико није сигуран, па можда тог неког тамо у мору чека ајкула и прође горе од људи

изложених ратним дејствима, и у Гундулићевом маниру да *чоек се роди, мријет почина* објашњава свој став:

Смрт је уз њега, као и уз мене. Само је мени то објављено и ја гледам да је избјегнем. Док ја знам за своје гранате, он не види своју ајкулу. Можда је њему његова ајкула ближа него ли мени моја граната?“ (Мићић 2013: 17)

Језив је опис „плавог ходника“ кроз који пролази и људи које тамо среће:

Сједим у плавом ходнику. Поред мене са лијеве и десне стране сједе људи, а између нас, као на покретној траци, пролазе људи, мушкарци и жене.

Ходник почиње лијево од мене, тамо је улаз. Од тамо, из једне тачке, избијају сви ови људи, сврстани у колону по четворо у једном реду, која попут ријеке непрекидно пролази кроз плави ходник.

Сви они изгледају слично, плавичасте, прозирни. У истој су животној доби, исто обучени, плави и прозирни.

Десно од мене налази се крај ходника. Колико је ходник дуг, то се не може одредити. Тамо гдје се ходник завршава, ови људи нестају у некој свјетлости. (Мићић 2013: 91)

Описује их као људе са којима није могуће остварити никакав контакт и који немају своју вољу, за разлику од њега самог. Језиво је и када описује особу преко пута себе која такође покушава да оствари контакт са људима и која има властиту вољу. Нада нестаје када се и та особа придружи колони и „постаје попут њих, укочена погледа, одузете воље и заједно са њима одлази према крају ходника, према оној свјетлости и нестаје у њој...“ (Мићић 2013: 93)

Још језивији и напетији дио јесте када и њега нешто подиже, када је и он у ријечи људи и када пролази кроз плави ходник према свјетлости:

Бијело и свијетло.

Испред је вјечност... Иза је живот...

Могу да бирам....

Напријед, из смрти у вјечност или назад, из смрти у живот [...]

Ово је највећа и најрјеђа милост коју Бог може дати човјеку. Ово је прилика да се вратим из смрти у живот.

Бог ми даје нови живот. Нема већег дара, нема веће среће, нема веће милости... (Мићић 2013: 96)

Коначно се враћа кроз ријеку људи, пролази кроз „завјесу“ од плаве свјетлости и буди се на клиници. Срећан што је жив, панично

тражи крст, жели да захвали Богу и да остане захвалан. Док остали мисле да бунца, његова друга половина пружи­ла му је на длану крст од изрезаног папира. Сада када има крст, више се ничега не боји, а она је ту да му употпуни срећу:

Сад смо опет заједно... Ја, мој крст и моја љубав. Трудићу се да их више никада не изгубим.

Морамо остати заједно. Заувјек, и у времену, и у вјечности...

Бог је милостив. (Мићић 2013: 100)

Књига *Крај* Младена Мићића својеврсна је ода животу. Без имало патетике, она заиста представља побједу живота над смрћу или, боље речено, побједу жеље за животом, у чему и јесте њена највећа вриједност.

Крај је и својеврсна поема о пређеном путу. Тај пређени пут од блеска пред очима, који није најавио ништа добро, до крста од папира на њеној руци, представља право чудо, мали роман, један живот, једно страдање и једно избављење, које укључује и спознавање вриједности живота, снагу молитве, Божије величине и моћи љубави, због које је и вриједјело издржати.

И на крају, доживљено је, проживљено и сада пред нама да нас изнова подсјети како је танка граница између битисања и одласка, те ће сигурно наћи пут до читалаца, који ће се дивити једној побједи и проласку кроз „завјесу“ од плаве свјетлости, повратку животу. Самим тим, адекватније је да књига понесе назив *Повратак*.

ЛИТЕРАТУРА

Мићић 2013: Мићић, М. *Крај*. [Мићић, М. Крај.] Бањалука: Арт принт, 2013.